

СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Співак М. В.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема досягнення усталеної безпеки стояла перед Україною у всі часи її незалежності. Теоретико-методичні основи вирішення цього питання весь час перебувають на стадії свого вдосконалення в результаті складної структури національної безпеки як системного явища й високої динаміки її ускладнення. Актуальність проблеми національної безпеки України визначається історичним феноменом: розвиток міждержавних стосунків супроводжується зростанням кількості воєнних конфліктів з боку сусідніх держав (наприклад, починаючи з 1991 р. – дванадцять війн за участю Російської Федерації; Білорусь у Російсько-українській війні (з 24 лютого 2022 р.)¹; загроз безпеки інформації; застосування зброї масового ураження та ін. У зв'язку з цим вихідна ідея полягає у тому, що захист національних інтересів як основи національної безпеки України необхідно розглядати в ракурсі історичної і сучасної взаємодії. Лише в процесі взаємодії держав, національних і соціальних груп визначається і досягається бажаний рівень захисту національних інтересів від прихованих загроз та очевидних небезпек.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Значна частина праць таких українських дослідників, як: А. Баровська, А. Кузьменко, М. Кизима, В. Лагода, А. Лясота, В. Ліпкан, Н. Лікарчук, Р. Примуш, О. Решетняк, Г. Ситник, В. Хаустова та ін. присвячена тематиці політичної структури систем національної та міжнародної безпеки, концептуальним засадам розробки національних стратегій, прогнозуванню, сучасним викликам та загрозам національній безпеці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Метою є аналіз стратегій у сфері національної безпеки України, з'ясувати їх новели у порівнянні з попередніми стратегіями, а також визначити їх значення для сучасної ситуації в Україні.

Формулювання цілей (постановка завдання). Для досягнення поставленої мети у роботі ставляться та вирішуються наступні завдання: 1) здійснити аналіз стратегій у сфері національної безпеки

України; 2) провести періодизацію і виділити особливості на кожному періоді; 3) висвітлити специфіку нормативно-правової бази забезпечення національної безпеки на кожному з періодів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Від моменту проголошення незалежності Україна, фактично не маючи власного досвіду, майже з нуля почала формувати систему національної безпеки. Визнавши принцип демократії одним з головних та найважливіших принципів молодого держави, Україна поступово розпочала перехід до системи цивільного і демократичного контролю над усією військовою організацією.

А. Лясота вважає, що політику національної безпеки можна реалізувати трьома способами. По-перше, потрібно створити нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини щодо національного інтересу, встановлюють правила поведінки та відповідальність суб'єктів цих відносин. По-друге, створити нові державні інституції або розширити компетенції чинних щодо розв'язання завдань підтримки національної безпеки. І, по-третє, застосувати в процесі діяльності державних інституцій конкретні, встановлені правовими нормами, засоби і шляхи державного впливу на сферу національної безпеки².

На законодавчому рівні національна безпека України визначається як – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, а стратегія національної безпеки України – як документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Стратегія національної безпеки України є основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки. Розробляється за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост і

¹ Список війн за участю Росії. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B7%D0%B0_%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8E_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%97 (дата звернення: 27.04.22)

² Лясота А. Є. Механізми реалізації демократичних принципів у політичній системі України: проблема національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2010. Т. 18, № 20(2). С. 189.

схвалюється рішенням Ради національної безпеки і оборони України та затверджується указом Президента України.

Президент України у разі необхідності може вносити зміни до Стратегії національної безпеки України. До підготовки проекту Стратегії національної безпеки України залучаються Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень, державні органи, інституції громадянського суспільства, а також можуть залучатися іноземні експерти.

Стратегія національної безпеки України визначає:

1) пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; 2) поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; 3) основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; 4) напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; 5) ресурси, необхідні для її реалізації³.

А. Семенченко вважає, що стратегія є перехідним документом між державною політикою та державним управлінням, між рівнем концептуальних засад політики, на якому визначаються системи національних цінностей, національних інтересів, національних цілей, пріоритетних напрямів, загроз (небезпек, викликів) національним інтересам, головна мета (місія), сукупність цілей та завдань тощо, і виконавським (адміністративним) рівнем, де політичні рішення трансформуються у відповідні стратегії, програми, проекти, плани, бюджети тощо. Забезпечення оптимального співвідношення між політикою та стратегією є відомою проблемою формалізації процесу прийняття політико-адміністративних рішень⁴.

На думку В. Лагоди питання розробки і затвердження Стратегії національної безпеки є не лише потребою, а й нагальною необхідністю, оскільки питання забезпечення національної безпеки є визначальним на сучасному етапі державного будівництва. Основу Стратегії національної безпеки України має складати національна ідея, тобто, життєві орієнтири, що стали надбанням свідомості багатьох розвинутих держав, – державність, єдина політична нація, духовність, демократія, добробут⁵.

³ Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.04.22)

⁴ Семенченко А.І., Розробка категорійно-понятійного апарату стратегічного планування з державного управління забезпеченням національної безпеки. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ejb/txts/07saiznb.htm>

⁵ Лагода В. Національна безпека як зміст і мета державної політики України. «Правова інформатика», № 2(14) / 2007. С. 74-75.

На сьогоднішній день на офіційному рівні лише Рада національної безпеки і оборони України запропонувала певну ієрархію керівних документів державної політик:

ДОКТРИНА → КОНЦЕПЦІЯ → СТРАТЕГІЯ → ПРОГРАМА → ПЛАН

Водночас наукові дослідження пропонують і інші дослідження до розгортання ієрархії керівних документів державної політики, зокрема:

КОНЦЕПЦІЯ → ДОКТРИНА → СТРАТЕГІЯ → ПРОГРАМА⁶

СТРАТЕГІЯ → КОНЦЕПЦІЯ → ДОКТРИНА → ПРОГРАМА⁷

КОНЦЕПЦІЯ → ДОКТРИНА → ЗАКОН⁸

ДОКТРИНА → КОНЦЕПЦІЯ → СТРАТЕГІЯ → ПРОГРАМА → ПЛАН^{9, 10}

Іншими словами безпека розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Тобто, до основних об'єктів безпеки відноситься особистість, суспільство, держава. Суспільство і держава тісно пов'язані між собою. Від рівня національної безпеки залежить саме існування та розвиток людини, суспільства, держави. При цьому головним з'єднуючим ланцюгом між ними є особистість: захист її життя, здоров'я, прав й свобод, достоїнства і майна має першочергове значення. Безпека особистості базується на реальному забезпеченні конституційних прав і свобод, підвищенні якості й рівня життя: фізичному, духовному й інтелектуальному розвитку. Забезпечення безпеки особистості має на меті залучення ресурсів держави й суспільства, що функціонують на чіткій правовій основі¹¹. Оскільки політика національної безпеки заснована на базових правових документах держави, розвиток політики національної безпеки також

⁶ Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національ авторефератної безпеки України: теорія і практика: Автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.01 / Г.П. Ситник; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2004. С. 32-33.

⁷ Кузьменко А. проблеми відповідності та системи забезпечення безпеки України національними потребами. *Юридичний Журнал*. 2006.3 10. С. 85-86.

⁸ Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ, 2009. С. 234

⁹ Баровська А. «Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування». *Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/572/>

¹⁰ Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Ієрархія керівних документів державної політики з питань забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні. *БІЗНЕСІНФОРМ* № 8 '2020. С. 39.

¹¹ Лікарчук Н. В. Національні інтереси та національні пріоритети як складові національної безпеки держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2015. Вип. 1. С. 21

дає можливість переглянути і поліпшити цю правову базу¹².

Спробуємо показати природу і особливості стратегій прийнятих за час незалежності України. Розроблення та впровадження стратегій у сфері національної безпеки умовно можна поділити на три періоди.

Перший період характеризується прийняттям Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» яку затвердив 12 лютого 2007 р. Віктор Ющенко¹³. До цього, Україна, на жаль, ніколи не мала стратегії національної безпеки, як і чіткої геополітичної стратегії. Головною метою Стратегії було поставлено такий рівень національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

Виходячи з її основних положень пріоритетами політики національної безпеки були визначені: досягнення національної єдності та консолідації суспільства, підвищення ефективності системи державного управління та місцевого самоврядування, досягнення високих соціальних стандартів, вирішення на цій основі нагальних демографічних проблем, створення безпечних умов життєдіяльності населення та прискорення реалізації судової реформи.

Серед зовнішніх викликів національній безпеці України було визначено: наявність нерегульованого конфлікту у придністровському регіоні Республіки Молдова, що безпосередньо межує з Україною; невирішеність питання щодо розмежування лінією державного кордону акваторії Чорного і Азовського морів та Керченської протоки, відсутність демаркації державного кордону України з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова, що стримує врегулювання правових засад забезпечення його режиму і облаштування, ускладнює ефективну протидію транснаціональним загрозам; наявність нерегульованих проблемних питань, пов'язаних із тимчасовим перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, недосконалість договірно-правової бази у цій сфері; недосконалість державної політики у сфері міграції, неефективність системи державного регулювання міграційних процесів, що не забезпечують належний захист прав та інтересів громадян України, які працюють за кордоном, не створюють умов для допуску іммігрантів в Україну відповідно

до її національних інтересів, для належної інтеграції іммігрантів в українське суспільство.

Окреме місце відводилося підтриманню партнерського співробітництва та розширення стратегічної взаємодії між Україною та Республікою Польща, Угорською Республікою, Словацькою Республікою, державами Балтії, іншими державами регіону, які є новими членами Європейського Союзу; Республікою Білорусь у формуванні механізмів вироблення і реалізації узгодженої енергетичної політики, розвиток економічної кооперації та взаємодії у безпековій сфері; з Турецькою Республікою як однією з провідних держав у Чорноморсько-Каспійському регіоні, розвиток українсько-турецького стратегічного діалогу та взаємодії у вирішенні політичних, економічних, безпекових, гуманітарних питань¹⁴.

З метою виконання ряду положень Стратегії було прийнято ряд нормативних актів: Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»,¹⁵ Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2012 рік,¹⁶ Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства¹⁷, Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору¹⁸.

Другий період характеризується прийняттям Стратегії національної безпеки України затвердженої 26 травня 2015 р. Петром Порошенко. Основою її формування стало рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України», прийняте 6 травня 2015 р.¹⁹. Цим документом роботу Міністерства оборони України з організації проведення комплексного огляду сек-

¹⁴ 14 Про Стратегію національної безпеки України. Указ президента України від № 105/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496>. (дата звернення: 20.04.22)

¹⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України». Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2012#Text> (дата звернення: 26.04.22)

¹⁶ Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2012 рік. Указ Президента України від 19 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2012#Text> (дата звернення: 26.04.22)

¹⁷ Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Закон України від 15 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2787-17#Text> (дата звернення: 26.04.22)

¹⁸ Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. Указ Президента України від 3 лютого 2010 року N 92/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2010#Text> (дата звернення: 26.04.22)

¹⁹ Про Стратегію національної безпеки України. Рішення Ради Національної Безпеки України від 6 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-15#Text> (дата звернення: 20.04.22)

¹² Примуш Р. Б. Методологічні основи механізмів формування національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2021. Вип. 2. С. 402.

¹³ Про Стратегію національної безпеки України. Указ президента України від № 105/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496>. (дата звернення: 20.04.22)

тору безпеки і оборони України було визнано недостатньо ефективною. На Кабінет Міністрів України покладалися завдання щодо виконання заходів комплексного огляду сектору безпеки і оборони України; розробки пропозицій щодо реформування органів сектору безпеки і оборони України; забезпечення залучення громадськості до підготовки проєктів стратегічних документів з питань реформування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів держави; забезпечення послідовного переозброєння Збройних Сил України та інших військових формувань на нові зразки озброєння та військової техніки проєкту концепції Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки на період 2016–2020 років; затвердження нової редакції Морської доктрини України; вдосконалення законодавства у сфері безпеки і оборони України з урахуванням нової Стратегії національної безпеки України; підготовка разом із Національним інститутом стратегічних досліджень і пропозицій щодо системи індикаторів (показників) стану національної безпеки.

Характерним для стратегії 2015 року є інтеграція в Європейський Союз, особливе партнерство з НАТО та забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері, економічної безпеки, енергетичної безпеки, інформаційної безпеки, кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів, безпеки критичної інфраструктури, екологічної безпеки.

Враховуючи окупацію Криму Росією та початок війни на сході України, особливе місце відведено загрозам національній безпеці України серед яких: військова агресія, участь регулярних військ, радників, інструкторів і найманців у бойових діях на території України; розвідувально-підривна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей; тимчасова окупація території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та дальші дії щодо дестабілізації обстановки у Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні; нарощування військових угруповань біля кордонів України та на тимчасово окупованій території України, у тому числі розміщення на півострові Крим тактичної ядерної зброї; блокування зусиль України щодо протидії монополізації стратегічних галузей національної економіки російським капіталом, щодо позбавлення залежності від монопольних поставок критичної сировини, насамперед енергетичних ресурсів; торговельно-економічна війна; інформаційно-психологічна війна, прити-

ження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу²⁰.

Третій період характеризує Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затверджена Володимиром Зеленським від 14 вересня 2020 р. № 392/2020²¹.

Основною відмінністю Стратегії 2020 року від попередніх є те, що вона ґрунтується на таких основних засадах як: стримування, стійкість, взаємодія. Реалізація пріоритетів забезпечується за такими напрямками: відновлення миру, територіальної цілісності та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях України на основі міжнародного права; здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення Російською Федерацією незаконної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь; продовження реалізації заходів з оборони та стримування, активного використання переговорних форматів та консолідації міжнародного тиску на Російську Федерацію як гарантії недопущення ескалації конфлікту з боку Росії, зменшення напруги та припинення Російською Федерацією збройної агресії; використання всіх наявних механізмів ООН, Ради Європи, ОБСЄ, інших міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки України у протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України; розвиток відносин зі Сполученими Штатами Америки, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Канадою, Федеративною Республікою Німеччина, Французькою Республікою, сусідніми та іншими державами, а також із міжнародними організаціями для забезпечення міжнародної безпеки та протидії спільним викликам і загрозам, мінімізації їх впливу на Україну та ін.

Позитивним моментом Стратегії національної безпеки України 2020 р. є більш чітке, порівняно із попередньою Стратегією, визначення стратегічних напрямів деокупації Криму та ОРДЛО. Також, документ є основою для розроблення документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації.

²⁰ Стратегія національної безпеки України. Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 20.04.22)

²¹ Стратегія національної безпеки України. Безпека людини – Безпека країни. Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 20.04.22)

У II Розділі Стратегії 2020 сказано, що Росія використовує Чорноморсько-Каспійський регіон, окупований Крим як «міст» на Балкани, у Середземномор'я, на Близький Схід і у Північну Африку. Для зміцнення позицій у Європі Російська Федерація застосовує енергетичну та інформаційну «зброю», намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію у європейських державах, підживлює тривалі конфлікти, збільшує військову присутність у Східній Європі. Для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби. Посилюються угруповання збройних сил Російської Федерації та його наступальний потенціал, регулярно проводяться масштабні військові навчання поблизу державного кордону України, що свідчить про збереження загрози військового вторгнення. Зростає мілітаризація територій тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Зберігається загроза з боку Російської Федерації вільному судноплавству у Чорному та Азовському морях, Керченській протоці.

Російська окупаційна адміністрація та збройні формування Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької та Луганської областей України грубо порушують права й свободи людини і громадянина, їх діяльність загрожує безпеці України, інших держав Балто-Чорноморського регіону.

Аналізуючи природу і зміст Стратегії 2020 бачимо, що забезпечення національної безпеки відбувається виходячи з розуміння проблеми, саме як потреби забезпечення (досягнення) безпеки (захисності як стану безпеки) через боротьбу з загрозами та небезпеками – «прогнозуваннями», «виявленнями», «попередженнями», «убезпеченнями», тощо, саме «негативних наслідків». Дотого ж сучасна модель глобалізації уможливила поширення загроз національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов.

Наступним, не менш важливим кроком, на цьому етапі, стало прийняття трьох стратегій: *Стратегії воєнної безпеки України* «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона». Головною метою Стратегії воєнної безпеки України є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і без-

пеки. Стимування в контексті всеохоплюючої оборони України передбачає готовність сил оборони України, національної економіки, населення та всієї держави до надання відсічі збройній агресії проти України, нарощування спроможностей системи протиповітряної оборони, створення цілісної системи територіальної оборони, вжиття превентивних заходів щодо протидії воєнним загрозам, досягнення та підтримання спроможностей завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України²²; *Стратегії інформаційної безпеки* – визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних. Метою Стратегії є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина²³; *Стратегії забезпечення державної безпеки* – визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки. Реалізація положень Стратегії здійснюватиметься на плановій основі на період до 2025 року²⁴.

Цей період характеризує великий масив прийнятих Президентом України Указів зокрема: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2021 р. «Про заходи з нейтралізації загроз у сфері атомної енергетики і промисловості»²⁵,

²² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 23.04.22)

²³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». Указ Президента України № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 23.04.22)

²⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». Указ Президента України 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 23.04.22)

²⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2021 року «Про заходи з нейтралізації загроз у сфері атомної енергетики і промисловості». Указ Президента України № 35/2021 від 29 січня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/352021-36421> (дата звернення: 23.04.22)

«Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2021 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»²⁶, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 лютого 2021 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) згідно з резолюціями Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй щодо Єменської Республіки»²⁷, «Про делегацію України для участі в переговорах у рамках Форуму ОБСЄ із співробітництва в галузі безпеки, Спільної консультативної групи та Консультативної комісії з відкритого неба»²⁸, Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 лютого 2021 р. «Про невідкладні заходи щодо протидії загрозам національній безпеці у сфері громадянства»²⁹, рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»³⁰ та ін..

Після повномасштабного вторгнення російської армії (24 лютого 2022 р.), і початку нового етапу російсько-української війни, Президентом України приймаються Укази: Про введення воєнного стану в Україні № 64/2022³¹, Про загальну мобілізацію № 65/2022³², Про використання Збройних Сил Укра-

їни та інших військових формувань № 66/2022³³, Про невідкладні заходи щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану № 67/2022³⁴, Про утворення військових адміністрацій № 68/2022,³⁵ Про загальну мобілізацію № 69/2022³⁶, Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року «Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України» № 70/2022³⁷, Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань № 71/2022³⁸.

Висновки

Отже усі три Стратегії є довгостроковими документами але абсолютно різними не тільки за структурою (таблиця 1), а і за змістовим наповненням, що у кожному з трьох періодів відповідає подіям часу. Одразу відмітимо, що спільним для документів є розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО. Все інше має певні відмінності.

Стратегія 2007 р. була адаптованою до військової агресії через відсутність прогнозованих і виважених кроків у побудові міжнародних безпекових відносин з Росією, як потенційним агресором. Тому її слід визнати неефективною. У документі більше переважає позиція України щодо формування нової моделі відносин стратегічного партнерства між Україною і сусідніми державами; продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору; забезпечення економічної, енергетичної, продовольчої безпеки, внутрішні питання. Безпосередні зовнішні виклики національній безпеці України зосереджувалися лише у трьох позиціях: це наявність нерегульова-

²⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 січня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Указ Президента України № 36/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/362021-36425> (дата звернення: 25.04.22)

²⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) згідно з резолюціями Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй щодо Єменської Республіки». Указ Президента України № 65/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/652021-36757> (дата звернення: 25.04.22)

²⁸ Про делегацію України для участі в переговорах у рамках Форуму ОБСЄ із співробітництва в галузі безпеки, Спільної консультативної групи та Консультативної комісії з відкритого неба. Указ Президента України № 51/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/512021-36549> (дата звернення: 25.04.22)

²⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 лютого 2021 року «Про невідкладні заходи щодо протидії загрозам національній безпеці у сфері громадянства». Указ Президента України 4 березня 2021 року № 85/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/852021-37085> (дата звернення: 25.04.22)

³⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості». Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 25.04.22)

³¹ Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 25.04.22)

³² Про загальну мобілізацію. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 65/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653> (дата звернення: 25.04.22)

³³ Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань. Указ Президента України № 66/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/662022-41657> (дата звернення: 25.04.22)

³⁴ Про невідкладні заходи щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 67/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/672022-41401> (дата звернення: 25.04.22)

³⁵ Про утворення військових адміністрацій. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405> (дата звернення: 25.04.22)

³⁶ Про загальну мобілізацію. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 69/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413> (дата звернення: 25.04.22)

³⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року «Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України». Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 70/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/decrees?date-from=25-04-2021&date-to=25-04-2022&page=8> (дата звернення: 25.04.22)

³⁸ Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 71/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/712022-41417> (дата звернення: 25.04.22)

Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» 2007 рік	Стратегії національної безпеки України «Революція гідності» 2015 року	Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» 2020 рік
Структура		
1. Загальні положення; 2. Принципи забезпечення національної єдності та захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; 3. Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки; 4. Механізми реалізації державної політики національної безпеки.	1. Загальні положення; 2. Цілі Стратегії національної безпеки України; 3. Актуальні загрози національній безпеці України; 4. Основні напрями державної політики національної безпеки України; 5. Прикінцеві положення.	I. Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; II. Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; III. Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; IV. Напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; V. Ресурси, необхідні для реалізації Стратегії; Заключні положення.

ного конфлікту у придністровському регіоні Республіки Молдова, що безпосередньо межує з Україною; невирішеність питання щодо розмежування лінією державного кордону акваторії Чорного і Азовського морів та Керченської протоки, відсутність демаркації державного кордону України з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова, що стримує врегулювання правових засад забезпечення його режиму і облаштування, ускладнює ефективну протидію транснаціональним загрозам; наявність неврегульованих проблемних питань, пов'язаних із тимчасовим перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, недосконалість договірно-правової бази у цій сфері (табл. 1).

Стратегія 2015 р. прийнята після вторгнення Росії і деокупації АР Крим. Документ прийнятий у найкоротші терміни і, на нашу думку, на той час коли Україна була не готова до вторгнення агресора, був абсолютно доречним у контексті військової доктрини і у певному сенсі виправданий. Основна увага у документі була зосереджена на тому, що російська загроза має довгостроковий характер, тому зовнішнє та внутрішнє безпекове середовище України потребує нової системи забезпечення національної безпеки. У тексті Стратегії 2015 р. загрозою національній безпеці України визнається Росія. Надалі Україна поділяючи спільні з ЄС цінності та стратегічні цілі, розглядає інтеграцію в політичні та економічні структури Європейського Союзу як пріоритетний напрям своєї зовнішньої і внутрішньої політики; розглядає розвиток особливого партнерства з НАТО; на глобальному рівні Україна розглядає поглиблення

стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки як гарантом міжнародної безпеки на євроатлантичному просторі. Агресія Росії проти України збільшила актуальність Ради Безпеки ООН та ефективності міжнародного права.

Стратегія 2020 р. декламує, що Україна прагне миру. Стратегія національної безпеки України ґрунтується на таких основних засадах: стримування, стійкість, взаємодія. На відміну від попередніх має чітко визначені поточні та прогнозовані загрози національній безпеці; напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності; напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси; стратегічне бачення. Окрім цього у Стратегії з метою регіональної безпеки чітко визначений формат відносин з державами: стратегічне партнерство з Азербайджанською Республікою, Грузією, Литовською Республікою, Республікою Польща, Турецькою Республікою; партнерські відносини з іншими державами Балтії та державами Північної Європи, а також тісні добросусідські відносини з державами Центральної та Південно-Східної Європи; прагматичні відносини з Республікою Білорусь та Республікою Молдова; практична взаємодія з державами – членами НАТО у гарантуванні безпеки у Чорноморському басейні.

З огляду на викладене, у загальному вигляді стратегія є результатом першого етапу формалізації державного управління забезпеченням національної безпеки, деталізації та конкретизації прийнятих політичних рішень, що здійснюються в процесі стратегічного планування. Реалізація прийнятих політичних рішень має починатись з розробки реалі-

заційної (імплементаційної) стратегії. Вона відрізняється від інших документів державного управління, насамперед за рівнем масштабності, загальності, комплексності, тривалості часових горизонтів, ступенем невизначеності сформульованих (при формуванні державної політики) цілей та завдань, а також за видами та обсягами ресурсів, що можуть бути виділені державою для їх реалізації.

До 2007 р. Україна не мала Стратегії національної безпеки. В українських реаліях такий факт зачіпає насамперед політичну (у контексті конституційної реформи), а також соціально-економічну (у контексті євроінтеграційних процесів) і воєнно-політичну (в контексті процесів євроатлантичної

інтеграції) сфери. Безпосередньо, основна відповідальність за підготовку та прийняття принципово важливих рішень у питаннях національної безпеки несуть інтелектуально-політичні еліти. Тож, прорахунком уряду України починаючи з 90-х років було не прийняття Стратегії національної безпеки. Така помилка, а згодом і різне розуміння національної безпеки конфліктує етнонаціональним та соціополітичними угрупованнями (наприклад щодо членства в ЄС і НАТО) привело до перманентної ідеолого-політичної конкуренції та суспільно-політичних конфліктів і врешті-решт послабило національну безпеку України, посилюючи конфліктогенність суспільства.

Інформація про автора:

Співак Марина Вікторівна,

доктор політичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Національна академія внутрішніх справ

1, Солом'янська пл., м. Київ, 03035, Україна

Information about the author:

Spivak Maryna Viktorivna,

Doctor of Political Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Public Management and Administration Department

National Academy of Internal Affairs

1, Solomianska squ., Kyiv, 03035, Ukraine